

NHÂN VẬT TRONG TIỂU THUYẾT *MÌNH VÀ HỌ* CỦA NGUYỄN BÌNH PHƯƠNG VÀ *LẠC LỐI VỀ* CỦA HEINRICH BÖLL TỪ GÓC NHÌN SO SÁNH

Phùng Thị Thu Trang¹

Tóm tắt: *Mình và họ* và *Lạc lối về* là hai tiểu thuyết viết về mảng đề tài hậu chiến tiêu biểu của văn học Việt Nam và văn học Đức. Trong hai tác phẩm, Nguyễn Bình Phương và Heinrich Böll đã xây dựng thành công hệ thống nhân vật (người lính, người phụ nữ, nhân vật đám đông). Từ đó, nhà văn đặt ra những vấn đề mà con người phải đối diện trong xã hội đương đại. Mặt khác, qua đây, những biểu hiện mang tính đặc thù trong văn học hậu chiến của hai quốc gia cũng sẽ được làm sáng tỏ.

Từ khóa: nhân vật, *Mình và họ*, *Lạc lối về*, Nguyễn Bình Phương, Heinrich Böll.

1. MỞ ĐẦU

Trong lịch sử văn học đã có không ít các tác giả viết về đề tài chiến tranh. Câu chuyện chiến tranh và hoà bình xưa nay vẫn là điều khiến nhân loại luôn khắc khoải suy ngẫm. Cho đến hiện tại, chiến tranh vẫn chưa kết thúc. Nó vẫn âm ỉ cháy như đám tro tàn trong lòng nhân loại. Do vậy, những tác phẩm viết về đề tài chiến tranh luôn mang sức hút lớn vì nó không chỉ ẩn chứa lịch sử trên trang giấy mà còn chứa đựng nỗi bi thương về thân phận con người. Hình tượng người lính trong những tác phẩm viết ở giai đoạn hậu chiến mang nhiều suy tư, trăn trở, thể nghiệm của các nhà văn về số phận của con người bước ra khỏi chiến tranh. Họ bị chấn thương, trở nên cô đơn lạc lõng với nhiều bi kịch diễn ra trong cuộc sống thường nhật. Người phụ nữ, những nhân vật đám đông dù không trực tiếp tham gia chiến tranh nhưng những di chứng của hậu chiến cũng ảnh hưởng đến cuộc đời của họ.

Nguyễn Bình Phương (1965) và Heinrich Böll (1917 – 1985, Nobel văn học 1972) là những cây bút đạt được những thành tựu quan trọng khi viết về đề tài chiến tranh với góc nhìn mới mẻ và sâu sắc. Trong gia tài sáng tác đồ sộ của Nguyễn Bình Phương và Heinrich Böll, *Mình và họ* và *Lạc lối về* là hai tác phẩm viết về đề tài chiến tranh và vấn đề hậu chiến xuất sắc tiêu biểu của văn học Việt Nam và Đức. Bài viết này, chúng tôi phác thảo một số loại hình nhân vật người lính xuất hiện nhiều trong tiểu thuyết *Mình và họ* của Nguyễn Bình Phương và *Lạc lối về* của Heinrich Böll. Qua đây, bài viết nhận diện bước đầu những chuyển biến về tư duy nghệ thuật và thi pháp văn học chiến tranh từ điểm nhìn hậu chiến.

¹ Học viên Cao học K26, Trường ĐHSP Hà Nội 2

2. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

Việc nghiên cứu văn học so sánh là hướng nghiên cứu triển vọng ở mọi thời đại. Qua việc tìm hiểu, so sánh thể giới nhân vật qua hai tác phẩm *Mình và họ* và *Lạc lối về* giúp ta hiểu hơn về văn học dân tộc: giá trị và vị thế của nó trong nền văn học toàn cầu, thấy được quan hệ văn học của hai quốc gia, bao gồm ảnh hưởng và biến dị. Đồng thời, nghiên cứu văn học so sánh còn thể hiện sự đối thoại giữa hai nền văn học Việt Nam với Đức. Đặc biệt, nghiên cứu văn học so sánh cũng giúp ta hiểu thêm về nền văn học dân tộc.

Mình và họ gắn chặt với hành trình của nhân vật Hiếu qua hai chuyến xe. Chuyến lên đi từ đồng bằng lên miền núi phía Bắc. Nhân vật đi theo những ghi chép rời rạc trong cuốn nhật kí của người anh trai để tìm lại những dấu vết mà anh mình đã trải qua trong cuộc chiến tranh biên giới 1979. Chuyến đi của Hiếu mở đầu với những câu chuyện ở nhà cậu về giặc, sự thống trị của các trùm thổ phi như Sền Sấn, Trảo Sành Phú, Hoàng A Tưởng... Sau đó, ở Tà Vàn, Hiếu được bạn tiếp đón. Ở đây, anh được nghe kể những câu chuyện về sự chiến đấu anh dũng của quân và dân ta trong cuộc chiến tranh năm 1984. Chuyến xuống được kể bằng linh hồn của Hiếu, đó là hành trình đi từ vùng cao về xuôi của Trang, Hiếu, “hắn”... – những người bị áp giải vì liên quan đến vụ án giết người. Đó là những câu chuyện mà Hiếu nhớ lại trong kí ức của người anh và trải nghiệm của bản thân; những mẫu chuyện về gia đình (bố, mẹ, anh Thuận, bác Lâm...); cả những tình tiết về người tình của anh (Trang, Vân Ly...). Những tuyến chuyện của hai hành trình đan cài nhau, những gì mà Hiếu và linh hồn của anh kể lại trong hai chuyến xe và kí ức của anh chính là tất cả câu chuyện.

Lạc lối về kể lại hành trình của Fred - một người đàn ông bị chiến tranh làm cho “gãy cánh” phải rời xa vợ con để chạy trốn khỏi cảnh cùng cực, nghèo khổ và những kí ức hãi hùng về chiến tranh. Fred bươn chải ngoài cuộc sống để kiếm tiền gửi về cho gia đình. Những lúc cô đơn, anh thường lang thang trong các công viên hẻo lánh, các khoảng đất trống, trong quán rượu hay vào nghĩa trang để trò chuyện với người chết. Những cuộc gặp gỡ của hai vợ chồng giống như cặp tình nhân lén lút. Cuối cùng, Fred quyết định trở về, chấp nhận thực tại đồ vỡ, kết thúc những tháng ngày lạc lối để hướng đến tương lai, kiến tạo lại những nền móng trong cuộc sống.

Khảo sát sơ bộ, chúng tôi nhận thấy, hệ thống nhân vật trong hai tác phẩm có nhiều điểm tương đồng và khác biệt cả trên cả bình diện tư tưởng và thi pháp nghệ thuật. Kiểu nhân vật người lính thời hậu chiến phản ánh sự đổ vỡ trong cuộc sống của họ khi trở về thời bình với những bi kịch trong đời thường và tinh thần trớ trêu. Nhân vật người lính truyền tải những thông điệp, cái nhìn, quan niệm mới mẻ của nhà văn về chiến cuộc nói riêng và về cuộc đời nói chung. Bên cạnh đó, hệ thống các nhân vật khác trong sáng tác

văn học về chiến tranh (nhân vật người phụ nữ, nhân vật đám đông...) cũng có khả năng truyền tải những giá trị tư tưởng - thẩm mỹ quan trọng cho tác phẩm văn học.

2.1. Nhân vật người lính

Trong khói lửa chiến tranh, người lính được các nhà văn tập trung khai thác và miêu tả vẻ đẹp anh hùng, làm nổi bật âm hưởng sử thi và chủ nghĩa yêu nước của thời đại. Người lính được đánh giá là chuẩn mực của xã hội, kết tinh những vẻ đẹp của con người trong sự nghiệp chiến đấu bảo vệ non sông. Khi cuộc chiến kết thúc, “giã từ vũ khí” trở về với cuộc sống thường nhật, người lính được đặt trong các mối quan hệ đời tư, thế sự đa chiều. Một thử thách đặt ra cho họ là: Liệu những phẩm chất lí tưởng một thời có đủ để giúp họ tiếp tục là hình mẫu lí tưởng của một thời đại mới? Với những trải nghiệm của bản thân từ thực tế đời sống và kinh nghiệm sáng tác dày dặn, những cầm bút đặt nhân vật của mình vào những tình huống mới để quan sát quá trình hoà nhập của nhân vật trong dòng chảy tự nhiên của cộng đồng. Ở đó, có không ít những người lính dày dặn kinh nghiệm nơi chiến trường nhưng bây giờ lại thành kẻ cô đơn, lạc lõng giữa đời thường, không tìm thấy sợi dây liên kết chung với đồng loại. Từ đó, hình thành nên những ẩn ức, mặc cảm từ sâu trong tâm hồn của những “người trở về”. Trong *Mình và họ*, Nguyễn Bình Phương có những thành công nhất định khi phác thảo nên chân dung những con người cô đơn, lạc loài trong một xã hội xô bồ, thiếu tính liên kết. Anh trai Hiếu, người lính trở về từ chiến trận với những cú sốc tinh thần quá lớn khiến anh trở nên điên dại. Nếu ở chiến trường, anh có những người đồng đội để dựa vào nhưng khi trở về hiện thực anh chỉ còn lại một mình với một thân xác đầy vết sẹo và tinh thần hỗn loạn. Trong đầu óc anh là mớ hỗn độn với những huyền ảo về thế giới, về bản thân mình, về nỗi cô đơn mà anh đang nếm chịu. Anh cô đơn giữa biển người mênh mông. Số phận anh trở nên bi kịch hơn khi anh sống với gia đình có người bác tham lam, thực dụng. Người bác nhận cuơ mang anh chỉ vì đồng tiền trợ cấp mà anh nhận được hằng tháng “*lí do chính không phải vì bác thương anh mất tự do mà sợ mẹ mất đi số tiền trợ cấp của anh. Nếu anh chuyển về chỗ cũ thì hiển nhiên chẳng có gì ở lại với mẹ mình nữa. Số tiền sẽ rơi vào tay trại, có thể vài cá nhân nào đó sẽ vụng trộm*” [4, tr.198]. Với căn bệnh thần kinh, anh một mình đi lang thang khắp nơi như một kẻ vô gia cư. Và đến lúc chết, số mệnh vẫn chưa buông tha cho con người bất hạnh ấy. Anh chết cô độc giữa đường, mặt mũi không lạnh lặn do bị chuột gặm mất một mũi. Bộ dạng anh lúc ấy vừa bi thảm vừa khiếp sợ nên không ai dám nhìn thi hài anh lần cuối.

Trong *Lạc lối về*, Fred là một người lính trở về từ chiến tranh. Những tưởng một người bước ra từ Thế chiến, tinh thần được tôi luyện cứng cỏi như thép sẽ thích ứng với thực tại. Nhưng không, khi trở về cuộc sống đời, Fred lại không chịu được bi kịch tinh thần. Sống giữa biển người, anh không hoà nhập, thích nghi. Fred là hình ảnh của con

người cô độc, tự thu mình trong cái “vỏ ốc” mà anh tự đặt ra. Anh không thể tiếp tục sống và tồn tại trong gian buồng chật hẹp, ẩm thấp, đầy những âm thanh ồn ã của con trẻ. Chiến tranh đã chia cắt tình cảm gia đình, biến Fred trở thành một con người khác. Fred chọn cuộc sống cô độc xa vợ con, sống tạm bợ, lang thang để chối bỏ thực tại và tránh gây ra những tổn thương cho những người thân yêu. Thư tín là phương tiện duy nhất để anh có thể trao đổi thông tin với người vợ của mình. Mỗi lần gửi thư cho Kate, tâm trạng anh đều trống trải, cô đơn, lạc lõng, tự mình thả trôi trên những chuyến xe. Anh luôn thấy bản thân cô đơn, nhỏ bé, tội nghiệp, tủi thân, lạc lõng trước cuộc đời. Fred thường đi lang thang rất nhiều trong thành phố, len lỏi vào những vùng ngoại ô và đặc biệt anh thường lân la lui tới các nghĩa trang. Từ nhỏ, nghĩa trang là điểm đến khiến anh thích thú. Đó là một thứ đam mê bị xem như không phù hợp cho một đứa trẻ mà anh đã cảm nhận được từ khi lên bảy, khi mẹ anh qua đời. Từ khi Fred rời xa vợ con, anh thường lui đến các nghĩa trang, thậm chí còn phụ người ta việc chôn cất. Anh lắng nghe những lời ai điếu của vị linh mục, cầu nguyện cho những linh hồn. Qua đây, chúng ta có thể hiểu được lí do khiến Fred thích thú khi lui tới nghĩa trang. Khi chứng kiến khoảnh khắc con người được trở về với cát bụi, những lo lắng bộn bề của cuộc sống tầm thường tạm thời bị “quên đi”, người ta thường sẽ ghi nhớ những kí ức đẹp, tiếc nuối về những khoảnh khắc chưa được vẹn tròn, mãn nguyện. Fred đã đồng cảm, lắng nghe người cha kia trải lòng, xem bức ảnh của đứa con gái mất khi còn quá trẻ: “*một người con gái tuyệt sắc với mái tóc bông bồng trong gió, nàng đang ngồi trên một chiếc scooter ở đầu đại lộ*” [1, tr.141]. Và điều khiến người cha ấy đau buồn trước sự ra đi của đứa con gái là vì “*nó chưa biết tình yêu là gì*” [1, tr.141]. Tình yêu đem đến sự thăng hoa, hạnh phúc nhưng cũng mang đến sự đau khổ, dằn vặt của một đời người. Đó tưởng chừng như là điều bình thường mà con người ai cũng phải trải qua. Vậy mà đứa con gái đáng thương của người cha ấy chưa một lần được nếm trải. Điều đó khiến người cha đau đớn, dằn vặt trong ngục. Trạng thái cô đơn, lạc lõng là tâm lí luôn thường trực trong mỗi người. Như thế, khi viết về con người cô đơn, lạc loài, nếu Nguyễn Bình Phương cho thấy hình ảnh của con người hiện đại trong một xã hội đầy bất trắc, thiếu sự liên kết thì Heinrich Boll lại đẩy nhân vật ra khỏi các mối quan hệ xã hội, khiến họ rơi vào trạng thái “người thừa”. Và cho dù ở hoàn cảnh nào đi chăng nữa, nếu nhân vật càng tìm cách phá giải thì nỗi cô đơn càng xiết chặt, bủa vây khiến họ không thể vùng vẫy.

Trong văn học hậu chiến, hình tượng nhân vật mang tính lưỡng cực. Các nhà văn xây dựng nhân vật đa dạng, không phân chia rạch ròi tuyến nhân vật tích cực – tiêu cực, tốt – xấu... Việc khai thác hình ảnh con người bản năng nếu trong giai đoạn trước đó được cho là nhạy cảm, cần phải hết sức né tránh thì nay được đề cập đến một cách thẳng thắn ở nhiều khía cạnh như bản năng tính dục, chửi thề... Trong nội dung này, chúng tôi chỉ làm

rõ vằm đề bản năng tính dục của các nhân vật. Nhân vật Thuận (người anh của Hiếu) trong *Mình và họ*, biểu hiện về bản năng tính dục không được tác giả tập trung khai thác nhiều, chủ yếu điểm xuyết qua mối quan hệ với người vợ. Vì chịu tổn thương về năng lực đàn ông, những ẩn ức về sự bất lực của bản thân nên bộc phát thành cơn cuồng nộ, vũ phu lên thể xác của người vợ. K. Jung lí giải nguyên nhân của hành động này do phản ứng tự nhiên trong khi bị ức chế cảm xúc bắt nguồn từ những chấn động tính dục ở tuổi trưởng thành, điều đó được nhận thức từ cái vô thức. Trong tình cảnh đời sống của người anh Hiếu, sự phản kháng của người vợ dồn bức, sự dồn thúc của dục tính dồn ép, sự bất lực đã đẩy người anh trút giận trên xác thịt trần truồng của vợ. Hơn nữa, những tổn thương về bản năng tính dục cũng là nguyên nhân dẫn đến căn bệnh điên của người anh. Khi xách ba lô ra đi, trong cái đêm cây quỳnh nở trăm đóa hoa, anh mới vừa kịp nghe tiếng khóc của đứa con nhưng vốn dĩ không mang huyết thống của anh. Có thể nói rằng, quyết định xung phong lên chiến trường cũng chính là con đường cuộc trốn chạy khỏi bi kịch hiện tại. Như vậy, sự tổn thương năng lực dục tính từ thuở ấu thơ là nguyên căn của triệu chứng tâm thần của nhân vật. Đối với Fred trong tiểu thuyết *Lạc lối về*, mặc dù trong tâm trí luôn tràn đầy cảm giác cô đơn, tội lỗi nhưng anh vẫn mang có những bản năng của một người đàn ông. Fred và Kate thường hẹn hò nhau ở những nơi bình dân “*những gian phòng khách sạn, khi trời thật nóng, thỉnh thoảng trong những công viên hẻo lánh hoặc trên những khoảng đất chứa đồ phế thải, ngay giữa trung tâm thành phố*” [1, tr.100] nơi họ yên trí rằng sẽ không bị ai bắt gặp, dòm ngó. Khi cảm xúc thăng hoa cũng là khoảnh khắc họ thấy tâm hồn thư thái, yên bình nhất, thân thể đối phương trong ở giây phút ấy là đẹp nhất. Fred nhìn vợ chăm chú, đầy yêu thương, Kate lúc này sao đẹp quá “*tôi chỉ nhìn thấy có khuôn mặt trắng trẻo của Kate và ánh mắt xanh biếc lạ lùng của nàng. Đôi cánh tay nàng cũng trắng và để trần... Vòm trời nhẹ nhàng đong đưa*” [1, tr.101]. Những cảnh hẹn hò, yêu đương trong nhà nghỉ, công viên... được Henrich Boll tái hiện nhiều lần qua lời kể của cả Fred lẫn Kate. Khi xung quanh họ không có những lo toan tầm thường, không có tiếng quát tháo của mẹ chủ nhà, sự hoạt náo của những đứa trẻ, tình cảm của Fred và Kate trở nên nhiệt nồng hơn. Họ tìm đến nhau vì tình yêu để bù đắp những khoảng trống, sự thiếu thốn mà cuộc sống hiện tại không thể khoả lấp. Thậm chí có nhiều khi Fred nhận ra anh cũng từng rung động với những cô gái khác. Đó là cô gái xinh đẹp mà anh lỡ bị “hợp hôn” khi đến nhà thờ cầu nguyện. Chỉ một cái thoáng nhìn lạng lẽ của cô gái làm Fred trái tim ảnh hưởng, quyết định chạy theo cô gái trẻ này. Fred cũng từng rung động với một người phụ nữ trên xe lửa, khuôn mặt của người ấy thu đã hút ánh nhìn của anh “*một khuôn mặt đàn bà đã làm anh rung động bất chợt như thế*” [1, tr.207]. Ngay cả trong chiến tranh, Fred từng thích một người phụ nữ Hà Lan giàu có vì anh muốn nếm trải mùi vị của sự giàu sang. Từ đó, ta có thể thấy rằng cảm giác yêu thương, rung động luôn trở về gõ cửa trái tim người lính tưởng chừng như đã cõi trần. Bản năng của người

đàn ông vẫn luôn còn đó nhưng lí trí không cho phép anh đi quá xa, vượt quá giới hạn vì Fred nhận thức được anh vẫn còn một mái ấm gia đình. Tất cả những sự rung động ấy không đủ lớn để vượt qua rào cản là gia đình. Với anh, Kate vẫn là cô gái mà anh yêu thương nhiều hơn cả. Việc xây dựng hình ảnh người lính mang những đặc điểm của con người tự nhiên, bản năng, các nhà văn đã kéo hình ảnh của họ trở về gần gũi hơn với công chúng. Để cho những người lính được sống với cuộc đời bình thường, cá nhân không phải gồng mình để bảo toàn hình tượng cao đẹp của một thời đã vang bóng.

Chấn thương tinh thần cũng là một hội chứng phổ biến của người lính sau chiến tranh. Có một thực tế rất phi lí trong *Mình và họ*: người lính không chết trên chiến trường khốc liệt mà lại “gục” ngã giữa đời thường. Thuận – một người lính chứa đầy những “góc tối” của chấn thương tinh thần. Anh khi ra đi luôn mong ước sớm được trở về với vợ con, một nguyện vọng rất đời bình dị của những người lính vệ quốc. Nhưng khi chinh chiến, điểm lồi cuốn anh lại là giết giặc và chỉ khi giết hết bọn chúng anh mới mong trở về. Vì đắm chìm trong chém giết mà những ám ảnh ma mị trong anh mãi không thể nguôi ngoai. Đến lúc anh quay trở về tình cảnh cực đoan éo le “con chết – vợ thay lòng”. Nếu như anh còn ở chiến trường sẽ luôn có tình đồng đội đồng chí để dựa vào nương náu, nhưng khi đối mặt với hiện thực anh chỉ còn đơn độc một mình một chiến tuyến: một thân xác đầy sẹo và một tâm hồn đầy vết thương. Vì vậy bị kịch đến với một đời lính là một yếu tố hợp lẽ. Theo tâm lí bình thường của con người, khi rơi vào trạng thái bị kịch, tâm hồn con người thường nương náu ở “cõi mộng”. Nơi đây đã dung chứa con người anh những ngày quay trở về, và anh đã “ảo” rất bản chất với một thân phận lính chiến thời bình. Những thói quen cũ đã ăn sâu với bản năng sinh tồn ở chiến trường chỉ có súng và lựu đạn người lính mới tồn tại. Do vậy, khi về với thường nhật, thứ Thuận ôm trọn cũng chỉ là chúng. Đến cái chết của anh cũng rất lính trong cuộc sống rất đời thường “chết một cách không ai hay biết”. Với *Mình và họ*, Nguyễn Bình Phương đã đặt những vụn chuyện vặt của mình về thời bình để làm sống lại hiện thực rất đời đau thương của hội chứng chấn thương tinh thần của người lính thời hậu chiến. Nhà văn đã đi từ những cách lý giải căn bệnh tâm tưởng này từ góc độ nhỏ nhất là những ám ảnh của Họ với ông Cậu, đôi chồng-vợ người dân tộc... lúc nào cũng nói về Họ, đến những bị kịch thật sự của một đời lính lúc về. Nguyễn Bình Phương đã cho chúng ta thấy những hậu quả khốc liệt của chiến tranh không chỉ nằm ở chiến trường mà nó còn thai nghén trải dài đến tận hiện tại, biến đổi không lường thành một căn bệnh khó chữa “chấn thương tinh thần” một hội chứng của người lính thời hậu chiến. Trong tiểu thuyết *Lạc lối về*, trước chiến tranh Fred là con người bình thường như bao người công dân khác. Cuộc sống của anh bình dị, đời thường, anh cũng từng trải qua nhiều nghề để nuôi sống bản thân lần lượt từ buôn bán dược phẩm, nhiếp ảnh đến trông giữ thư viện. Đặc biệt, việc anh quyết định trở thành người trông giữ thư

viện để tiếp cận với Kate (một cô gái yêu thích đặc biệt với sách vở). Mối tình của họ chớm nở từ đó và dần đi đến một cuộc hôn nhân đầy viên mãn với nhiều hứa hẹn. Hạnh phúc ngắn chẳng tày gang, Thế chiến thứ hai bùng nổ, Fred bị gọi đi lính. Khi trở về, chiến tranh làm cho anh “gãy cánh”, nó gây ra không ít những chấn thương cho anh và những người thân trong gia đình. Mỗi lần nghĩ đến chiến tranh, cảm xúc của Fred đều không tránh khỏi những cảm giác hỗn loạn, ám ảnh. Fred sợ hãi, hoang mang khi nhìn thấy những hình ảnh của chiến tranh. Tại buổi tiệc Giáng sinh tại nhà bà Franke, mặc cho chúng được bày biện sạch sẽ nhưng anh vẫn cảm thấy ghê sợ bởi *“nghe thoảng mùi vị của sự chết chóc”* [1, tr.31]. Hay trong một khoảnh khắc, Fred trông thấy bóng dáng quen thuộc của người bồi bàn. Ánh nhìn của Fred bị thu hút với những con chí trên đầu anh ta khi đang bung đĩa goulasch. Người phục vụ ấy cũng từng là một người lính trong Thế chiến, Fred đã gặp anh ta ở nơi cách đó ba ngàn cây số tại một trung tâm y tế. Những con chí là ẩn ức trong kí ức đau thương của Fred. Trong chiến tranh, hai vợ chồng đã hạ sinh cặp song sinh Resgine và Robert. Fred đã đào ngũ khỏi quân đội để được bên cạnh gia đình. Tuy nhiên, chiến tranh đã “động viên” được đạo quân cháy, rận, bọ chết và muỗi mòng sẵn sàng tuân theo mệnh lệnh để hành động để bùng phát thành dịch bệnh kinh hoàng. Hình ảnh thân thể đứa con sung phù lên vì những dấu cắn của chấy và rệp trở nổi ám ảnh trong tiềm thức của hai vợ chồng: *“người chúng phủ đầy những vết cắn trông đến khủng khiếp, chúng lên con sốt và chúng kêu la thảm thiết, thân thể gầy còm của chúng sưng lên vì những dấu chích vô bố”* [1, tr.61]. Mỗi lần nghĩ đến chiến tranh, Fred lại buồn chán. Khi đó, cảm xúc của anh gần như lúc nào anh cũng rơi vào trạng thái tiêu cực và nghĩ tới cái chết. Fred đảm nhiệm công việc tại một trạm thông tin liên lạc. Trong chiến tranh, người chết nhiều vô số kể nhưng anh chỉ nghe nói không trông thấy bao giờ: *“những giọng nói khác nhau đọc những con số vào máy điện thoại, đó là những con số người chết”* [1, tr.203]. Có những đêm anh phải đi sửa chữa các đường dây trong bóng tối. Anh bò dọc theo các sợi dây cáp mà lần đến chỗ đứt, ngòai xôm nổi các sợi dây lại và khi có dấu hiệu ánh sáng hay một tiếng súng nào đó, anh sẽ nằm rạp xuống. Thình thoảng, anh lại đụng phải người chết, *“có khi anh lại nằm dài trên họ”* [1, tr.204]. Một lần Fred nằm lại đó suốt đêm mặc cho đồng đội lo lắng kiếm tìm. Anh cứ nằm lì ở đó mà không thấy chán, không thấy lâu, thậm chí còn thấy người chết trông “đẹp tuyệt vời”. Có lẽ Fred cảm thấy đó là vẻ đẹp của những con người mà linh hồn của họ đã được tự do, giải thoát khỏi chiến tranh. Rồi bỏ gia đình để chạy trốn, Fred luôn cảm thấy ân hận, day dứt với gia đình. Hình ảnh những đứa trẻ luôn ám ảnh trong tâm trí Fred: *“Hơn một lần, tôi đã đánh đập các con tôi vì bị quấy rầy bởi những động động ồn ào của chúng mỗi khi tôi đi làm về. Tôi đánh chúng tàn nhẫn, thật tàn nhẫn và tôi biết rằng tôi đã sai và tôi sợ phải mất mình tĩn”* [1, tr.79]. Người thấy rằng chúng khổ quá, thân hình thì xanh xao và phải sống một đời đầy ải. Bọn trẻ thích ca hát còn anh thì lại cấm chúng ca hát trong nhà. Niềm

vui rộn rã của trẻ thơ chỉ khiến cho Fred hậm hực, bức bối. Những tiếng động do chúng gây nên khiến anh thêm bức tức và anh đã nhiều lần đánh đập bọn trẻ đầy tàn nhẫn: đánh vào mặt, vào mũi.... chỉ vì chúng quấy rầy không gian tĩnh lặng của anh. Những gánh nặng trên vai trọng trách của người trụ cột trong gia đình nghèo khổ biến những người cha, người chồng trở nên tàn nhẫn hơn bao giờ hết. Cũng có lần Fred tìm cách xoa dịu những đứa trẻ bằng cách mua kẹo và bóng bay. Trong tiềm thức của trẻ thơ, sự giận hờn tan biến nhanh như bong bóng. Những đứa trẻ vẫn dành tình yêu, sự phấn khích “*về mặt chúng rục lên một niềm vui bất ngờ*” [1, tr.105] khi trông thấy bố của mình “*chúng chạy ào đến, ôm chầm lấy tôi, hỏi tôi hết bệnh chưa*” [1, tr.105]. Tuy nhiên, tình thương của trẻ thơ, niềm vui của Kate không đủ để níu giữ anh ở lại. Anh sợ bản thân không đủ bản lĩnh để kìm giữ ngọn lửa nóng giận đang âm ỉ cháy trong lồng ngực. Tiếng cười đùa, ca hát của những đứa trẻ và cái mùi vị của sự nghèo đói trong gian phòng cũ khiến anh ngay lập tức cảm thấy hãi hùng. Một lần nữa, Fred lại chạy trốn. Điều đáng lên án là Fred mong muốn được thoát khỏi cuộc sống đơn điệu, tẻ nhạt ở hiện tại hằng ngày của mình để tiếp tục sa lầy vào một cuộc sống đơn điệu khác. Anh chắt vạt để tồn tại, kiếm đủ tiền để trang trải cuộc sống. Fred làm gia sư, đó là công việc anh không có đam mê, sự hào hứng. Việc dạy đứa trẻ trí tuệ không nhạy bén đối với Fred chỉ là để cho xong việc. Anh dừng đứng trước câu chuyện của đứa trẻ, lặp lại những định luật về phân số để “nhét” vào đầu đứa bé như một cái máy. Dành thời gian cho công việc mà bản thân chán nản nên đối với anh thời gian dạy học chảy trôi thực chậm: “*Thời giờ chậm chậm trôi qua. Nhưng tôi đã lãnh được hai đồng mác rưỡi.*” [1, tr.15]. Fred luôn cố gắng chạy vạy khắp nơi, tận dụng hết các mối quan hệ để có tiền gửi cho Kate trang trải cuộc sống, nuôi con. Tất cả những người anh quen, đều nghèo túng cả. Và tiền hên hờ với Kate cũng là một khoản khiến anh đau đầu, những cuộc gần gũi của hai vợ chồng lại diễn ra giống như những cặp tình nhân đang lén lút hẹn hò. Do dự, đắn đo rồi anh quyết định đến nhà vị tu sĩ nhưng ông ta cũng chỉ cho Fred vay được ba lăm đồng. Fred gượng nở nụ cười nhưng cũng hiểu vì hoàn cảnh của ông cũng đâu có khá giả gì. Những mất mát, tổn thương là những gì mà người lính trong tác phẩm của Nguyễn Bình Phương và Heinrich Boll đều phải nếm trải và đó chính là nguyên do dẫn đến bi kịch của họ.

Cảm quan của người kính trong hai tác phẩm có điểm khác biệt. Trước hết, Người lính trong *Mình và họ* nhận thức về chiến tranh như một lẽ sống. Nguyễn Bình Phương lựa chọn quan điểm tiếp cận “Lịch sử và thân phận con người” – tiếp cận lịch sử từ thân phận cá nhân con người. Nhà văn có sự mở rộng chiều kích của thời gian từ chiến tranh đến cả hậu chiến với những di chứng về thể xác, tinh thần. Tuy nhiên, cần nhận thức rõ rằng: việc nhà văn có sự Đổi mới trong sáng tác không đồng nghĩa với rời bỏ lập trường dân tộc. Trong tiểu thuyết *Mình và họ*, Nguyễn Bình Phương vẫn khắc họa các hành động

của phe “họ” đầy rẫy sự tàn ác, khốc liệt. Khi miêu tả hai phe, nhà văn đã khai thác phía “họ” để hiểu “mình”, đi sâu vào các vấn đề tâm thức để lí giải “mình”. Từ đó, nhà văn tìm ra điểm chung của tính cách con người khi đối diện với những vấn đề của chiến tranh và sự rối loạn trật tự xã hội. Trong cuộc chiến tranh biên giới, người anh trai của Hiếu có vô vàn những chiến công hiển hách cùng các đồng đội ở chiến trường biên giới trải khắp các tỉnh Cao Bằng, Lạng Sơn, Lào Cai... Ở thung lũng Oan Khuất, trong suốt năm ngày, với lực lượng mỏng gồm sáu người (trong đó có cả anh trai Hiếu) còn sót lại đã chặn đánh được cuộc tiến công của phe Họ với lực lượng bộ binh hùng hậu và thiết giáp. Và một lần sơ sẩy do ngủ quên, đại đội đã mất cảnh giác để cho quân địch vượt qua thung lũng Oan Khuất, bị tình báo của địch phát hiện. Với phương tiện sơ giản là chiếc dao và bản lĩnh kiên cường, quân ta đã hạ gục được ba tên tình báo của địch. Sau này, khi anh bị bắt làm tù binh, trong khoảnh khắc đối diện với cái chết cận kề nhưng bản lĩnh “uy vũ bất năng khuất” trỗi dậy một cách mãnh liệt, anh khát khao được sống bùng cháy trong hơn bao giờ hết. Từ đó, anh đã đưa ra quyết định đầy táo bạo, mạo hiểm “*Tao nghĩ lúc trước tao không dứt khoát nên bị bắt, lần này cứ liều một phen xem sao*”[4, tr.220]. Tận dụng thời khắc hai tên lính Tàu sơ hở, anh đã liều mình vùng chạy thật nhanh để tẩu thoát. Kết quả là anh vẫn bị bắt. Mặc dù bị tra tấn dã man, suýt nguy hiểm đến cả tính mạng nhưng ý nghĩ vượt ngục trong anh vẫn không hề nguôi giảm... Khi tiếp cận tiểu thuyết, chúng tôi nhận thấy tác giả không chỉ khắc ghi lại dấu vết của người lính trên chiến trận mà ở đó còn có cả những dấu tính hào hùng, bi tráng của những người hùng “vô danh”. Ngày trước, ở trên thị trấn, cậu của nhân Hiếu và người bạn – khi đó là chỉ huy phó dân quân đã chặn đánh quân Họ ở đây này suốt hai ngày đêm không ngơi nghỉ khiến cho không tên nào lọt qua được. Hay đôi vợ chồng người Dao, chồng bị cầm làm nghề diệt chủng trần cũng có chiến công âm thầm lặng lẽ. Nguyễn Bình Phương đã rất tinh nhạy khi hướng ngòi bút vào “một thời kỳ hào hùng bị mất dấu”. Cách mà Nguyễn Bình Phương kiến tạo, phục dựng về “một thời kỳ hào hùng bị mất dấu” ở bình diện trực không thời gian, chiến tích, con người... không chỉ giúp cho người đọc nắm được một thời kì lịch sử hào hùng mà còn thấy được phẩm chất đẹp của những hình tượng lí tưởng trong thời đại cũ.

Người lính trong *Lạc lối về* với cảm quan áp lực về chiến trận. Heinrich Böll – chủ soái của dòng văn học chấn thương, được đánh giá là một trong những văn quan trọng nhất của Đức sau Thế chiến thứ hai. Trong tiểu thuyết *Lạc lối về*, nhà văn đã khắc họa cuộc sống trong thế giới chấn thương của chiến tranh với những đau đớn, tàn phá. Chiến tranh vừa giúp thể hiện các bản năng sơ khai của con người nhưng cũng gây lên nhiều áp lực cho con người. Những phản ứng của con người trước cái chết như lòng can đảm hay sự hèn nhát, run rẩy đã được Heinrich Böll biểu lộ rõ ràng, chân thực qua những cảm xúc, trải nghiệm của người lính trong thời chiến lẫn thời bình. Trong thời chiến, Fred đã từng

tuyên bố rằng việc đi lính khiến canh cảm thấy chán ghét, bức bối rất nhiều. Trong cuộc sống đời thường, anh cũng là người ưa sự gọn gàng, sạch sẽ nhưng khi đem chiến tranh lên bàn cân thì anh thà chọn sống trong “*một hầm rượu tối tăm, bẩn thỉu còn hơn là đi lính*” [1, tr.202]. Chiến tranh “hại” Fred đến mức “*gần như lúc nào anh cũng nghĩ tới cái chết*” [1, tr.203]. Những ám thị trong đầu óc về những con số người chết khiến tinh thần anh bị khủng hoảng, những con số người tử nạn ở chiến trường luôn tính đến hàng trăm. Khi vô tình đụng phải người chết, và những lúc phải nằm dài trên xác họ, Fred lại cảm thấy nhẹ nhõm, “*người chết thì đẹp tuyệt vời*” [1, tr.204] còn người sống thì buồn chán đến mức thế nào. Với Fred lúc này, chết cũng là một cách để tự giải thoát khỏi cõi đầy mùi thuốc súng, khổ ải này. Chết có lẽ là giải thoát nhẹ nhõm nhất, đẹp đẽ nhất để một người lính có thể từ biệt cõi đời và chết cũng là một phương cách thể hiện đầy bi tráng của bốn phận cá nhân đối với giang san. Sau này, khi trở về với cuộc sống đời thường, những kí ức về chiến tranh vẫn âm ỉ cháy trong anh. Những hình dung về chiến tranh trong anh vẫn còn đó mà mỗi lần nhắc đến, gặp những vật dụng, con người của một thời kì máu lửa, Fred đều hoảng hốt, hoang mang, tìm anh như nghẹn lại. Lí trí trở nên mênh mang, vô định, mông lung. Sự sợ hãi của bản thân được chuyển hoá thành nỗi tức giận, căm hận lên những người thân yêu. Những “*di cảo*” của thời chiến trận vẫn còn vương rơi đó đây ở thời bình. Áp lực tinh thần luôn âm ỉ, áp lực kinh tế đè nặng khiến Fred đứng trước sự lựa chọn: một là chấp nhận thực tại, tiếp tục sống như một người thừa; hai là từ bỏ thực tại, chạy trốn để tìm nơi khiến bản thân tạm quên đi những đau thương của thực tại. Fred đã chọn cách thứ hai. Nhưng đến cuối cùng, việc chạy trốn không khiến cho anh có một cuộc sống tốt đẹp hơn như viễn tưởng anh đã từng hình dung ra trong đầu. Những người bạn, những cuộc hẹn hò vội vàng, những căn phòng ẩm mốc ... không đủ để cất chứa khối lòng của một người nặng trĩu tâm tư. Bằng ngòi bút uyển chuyển, tinh tế, Heinrich Böll đã miêu tả những diễn biến tâm lý sâu sắc của chàng lính Fred sau chiến tranh khi phải đối diện với những vấn đề của cuộc sống. Việc không thể hòa nhập được với xã hội đang phát triển một cách chóng mặt, đã khiến Fred trượt dài trong bế tắc. Chuyện của cặp vợ chồng Fred và Kate ở *Lạc lối về* cũng như câu chuyện của biết bao nhiêu người dân nước Đức thời bấy giờ. Biết bao người rơi vào vòng xoáy của chiến tranh, rồi khi cơn lốc của cuộc chiến qua đi, cuộc sống hoàn toàn bị đảo lộn, đầy những ám ảnh, mất mát và bế tắc. Và hơn hết, nhân vật người lính Đức may mắn hơn một cái kết có hậu, Fred chấm dứt quãng thời gian “*lạc lối*” để “*về*” với gia đình. Sự trở về của nhân vật là tiếng vọng từ tâm tư của nhà văn khi ông đang hoài thai tác phẩm này. Quả thực, tác phẩm của Böll luôn giàu lòng trắc ẩn, và lịch thiệp đã đem đến sự an ủi và chữa lành, giữa một nước Đức hậu chiến đầy thương tích.

Từ việc khắc họa nhân vật người lính trong hai tiểu thuyết *Mình và họ* và *Lạc lối về*,

Nguyễn Bình Phương và Heinrich Böll đã có những nét riêng độc đáo khi xây dựng hình tượng nhân vật. Nếu Nguyễn Bình Phương cho nhân vật của mình hồi tưởng trong dòng kí ức đồng hiện, đứt gãy để thú nhận đang hoang mang, cô độc trong cuộc sống hiện tại, thì Heinrich Böll để nhân vật vật lộn với cuộc sống mưu sinh thường nhật, khắc hoạ những bi kịch về tình thương, về cái nghèo như trong những trang viết về đề tài người trí thức của Nam Cao. Trong tiểu thuyết *Mình và họ* chúng tôi nhận thấy nhân vật dù có trở về từ chiến tranh nhưng thời gian không thể xoá mờ đi những kí ức về cuộc chiến. Với Nguyễn Bình Phương, quá khứ chiến tranh luôn hiện hữu trong tâm thức con người hiện tại và di chứng của chiến tranh thật tàn khốc, dai dẳng với con người. Do vậy, nhà văn dành phần nhiều dung lượng để tái diễn thời quá khứ của nhân vật. Quá khứ ấy được biểu hiện qua sự đồng hiện đứt gãy, xáo trộn các sự kiện trong của dòng hồi tưởng nhân vật. Cuộc đời của nhân vật tựa như những mảnh vỡ, các sự kiện bị cắt nhỏ không theo trình tự định sẵn. Sự xáo trộn, đứt gãy liên tục tạo ra sự đổi mới trong kết cấu của tiểu thuyết đương đại. Cũng từ đó, Nguyễn Bình Phương đã mở ra một lăng kính mới để nhân vật tự soi mình, hiểu mình. Việc nhân vật – con người dừng cảm nhìn về quá khứ cũng chính là cách để họ thú nhận đang hoang mang, cô độc trong cuộc sống ngày nay. Bằng ngòi bút uyển chuyển, tinh tế của mình, trong tiểu thuyết *Lạc lối về*, Heinrich Böll đã miêu tả những diễn biến tâm lý sâu sắc của chàng lính Fred sau chiến tranh khi phải đối diện với những vấn đề của cuộc sống. Việc không thể hòa nhập được với xã hội đang phát triển một cách chóng mặt, đã khiến Fred trượt dài trong bế tắc. Chuyện của cặp vợ chồng Fred và Kate ở *Lạc lối về* cũng như câu chuyện của biết bao nhiêu người dân nước Đức thời bấy giờ. Biết bao người rơi vào vòng xoáy của chiến tranh, rồi khi cơn lốc của cuộc chiến qua đi, cuộc sống hoàn toàn bị đảo lộn, đầy những ám ảnh, mất mát và bế tắc. Và hơn hết, nhân vật người lính Đức may mắn hơn một cái kết có hậu, Fred chấm dứt quãng thời gian “lạc lối” để “về” với gia đình. Sự trở về của nhân vật là tiếng vọng từ tâm tư của nhà văn khi ông đang hoài thai tác phẩm này. Quả thực, tác phẩm của Böll luôn giàu lòng trắc ẩn, và lịch thiệp đã đem đến sự an ủi và chữa lành, giữa một nước Đức hậu chiến đầy thương tích.

2.2. Nhân vật phụ nữ

Khi nhắc đến chiến tranh, người ta thường hình dung ra hình ảnh của những người đàn ông trên chiến trận ác liệt, ở họ luôn ngời sáng những phẩm chất lí tưởng của một thời đại hào hùng, oanh liệt. Lí tưởng mà những người nam giới thời chiến tôn thờ là tinh thần dũng cảm, chiến đấu đến hơi thở cuối cùng để giành được chiến thắng trên mặt trận. Còn với nữ giới, họ có cảm quan hoàn toàn khác về chiến tranh. Với họ, chiến tranh không phải là chiến công, anh hùng hay sự tôn vinh... mà nó được thể hiện qua những câu chuyện mang nhiều xúc cảm đời tư. Ở nữ giới, họ nhìn chiến tranh qua thấu kính cảm xúc. Từ đó, hình tượng những người phụ nữ trong văn học hậu chiến hiện lên với những nét riêng biệt. Họ hiện lên

với tất cả những gì chân thực nhất, bản năng, ý thức... tất cả đều được tái hiện.

Trên hết, nỗi bất an, sự cô đơn trong tình yêu và hôn nhân là trạng thái thường trực trong xúc cảm của những người phụ nữ. Những người phụ nữ trong *Mình và họ* của Nguyễn Bình Phương mang trong mình nỗi niềm cô đơn, bất hạnh. Đó chính là những gì tạo hoá ấn định cuộc đời của họ. Hằng là cô gái có nhiều trắc trở trong chuyện tình cảm: đó là mối tình trở trêu với một anh lái xe ở Hà Nội, cô bàng hoàng khi nghe tin anh đã có vợ con; cuộc hôn nhân sau này của Hằng với Thuận sau đó cũng không được trọn vẹn, cô có đứa “con hờ” nhưng thằng bé lại yếu mệnh, người chồng từ chiến trường về trở nên mất trí, điên dại. Hay như Trang, một cô gái thiệt thòi từ nhỏ (bố mẹ mất khi cô mới chín tuổi). Hoàn cảnh xô đẩy, Trang trở thành người đứng đầu của một nhóm băng đảng buôn thuốc phiện và liên quan đến một vụ án mạng. Cô luôn né tránh, trốn chạy khỏi sự tìm bắt của công an. Khi đọc tác phẩm, độc giả dễ nhầm lẫn rằng Hiếu là người yêu của cô, nhưng thực chất họ chỉ là người tình hờ của nhau. Trang hay ghen với Vân Ly và luôn nghi ngờ với Hiếu rằng “Anh đã có gì với nó chưa?”. Thực chất, Vân Ly và Hiếu đến với nhau chỉ để thỏa mãn dục vọng của bản thân. Tình yêu thường đi kèm với khao khát được giao hoà về thể xác. Do đó, trong mối quan hệ của những người phụ nữ, vì sự cô đơn mà họ vô vấp tìm đến những người đàn ông với để khoả lấp sự trống vắng trong bản thân mình. Họ vô tình đem cái đẹp của tình yêu đặt vào giữa những toan tính lạnh lùng. Và họ đều thất bại trong tình yêu. Số phận của những người phụ nữ khác trong tiểu thuyết cũng không khá khẩm hơn là bao (mẹ “mình”, em gái của người lái xe, chị Thu...) giống như ai đó đã ngầm ngui đưa ra kết luận đầy đau đớn: “những người đẹp thì luôn giống nhau” [4, tr.151].

Trong *Lạc lối về*, Kate chính là điển hình cho sự cô đơn của những người vợ, người mẹ khi bị chồng “bỏ rơi”. Mặc dù rất yêu chồng, trông mong từng ngày được gặp gỡ chồng nhưng Kate cũng phải thú nhận: Fred không có mặt ở gia đình sẽ tốt hơn. Nàng đau đớn mà thú nhận chồng: “Em sợ anh, sợ sắc mặt anh những lúc anh đánh mấy đứa nhỏ, em sợ giọng nói của anh và em không muốn anh trở về để rồi tất cả phải bắt đầu trở lại như trước lúc anh bỏ ra đi” [1, tr.158]. Đối với Kate, thà rằng một mình nàng chịu hết những đau khổ, tổn thương còn hơn thấy những người mà mình yêu thương đau khổ, những đứa trẻ vô tội không đáng để bị đánh đập, hành hạ hằng ngày chỉ vì người cha của chúng không có tiền mà sinh bực. Fred và Kate đã trải qua cuộc sống đơn điệu, tẻ nhạt ở căn phòng trọ tồi tàn được tám năm. Sự u đột, tối tăm của căn phòng không chỉ khiến Fred cảm thấy ngột ngạt mà chính Kate cũng ám ảnh, chán nản khi nhìn những bức tường u ám được tô sửa một cách nham nhở và khi nghe thấy những âm thanh yếu ớt, bít bùng của tiếng dương cầm đóng đưa trong gian buồng tối. Nếu không vì những đứa trẻ, vì trách nhiệm của người mẹ, vì cái nghèo thì có lẽ nàng cũng chọn cách chạy trốn. Trong đêm

tối, người phụ nữ đối trọi với bầu không gian tĩnh mịch, sự cô đơn khiến nàng cảm thấy tủi thân khóc: “*tôi nghe tiếng các con thở, tiếng đứa nhỏ trở mình, mớ trần trọc vì đang mọc răng và tôi cầu nguyện - cầu nguyện và khóc – tôi nghe thời giờ trôi qua, như chiếc máy xay đang âm thầm nghiền*” [1, tr.111]. Kate nhớ lại, ở tuổi hai mươi ba, họ đã cưới nhau. Đến nay đã được mười lăm năm nhưng đó là khoảng thời gian bảo mồn tâm hồn mơ mộng của người phụ nữ trẻ dần tan ra, tan biến vào vũng lầy của hôn nhân không có hạnh phúc trọn vẹn.

Bản năng của những người phụ nữ trong tiểu thuyết *Mình và họ* được bộc lộ mãnh liệt qua các nhân vật như Vân Ly, Trang, Hằng, Thu... Trang là cô gái có ánh mắt gợi tình, cơ thể quyến rũ luôn có phát ra những tín hiệu để khiêu khích, mời gọi những người đàn ông. Không chỉ với Hiếu, đến những gã đàn ông tầm tuổi cha, chú cũng không thoát khỏi sự mời gọi của cô. Với Trang, những mối quan hệ đó để thỏa mãn xác thịt. Tình dục với Trang như một cuộc chơi, sau khi thỏa mãn trong cuộc vui với ông Chiến, Trang còn tiếp tục đưa Vân Ly vào để cùng chia sẻ cuộc hoan lạc thể xác ấy. Và trong một lần có dịp được đi cùng bí thư huyện, Trang cũng đơn đả, ve vãn người đàn ông, khiến cho gã phải có được thân thể của cô. Một chân dung khác nữa là Hằng, Hằng để chú chồng khám phá cơ thể mình, sẵn sàng quan hệ với em chồng vì thiếu thốn tình cảm và sự chung chạ thân xác của chồng, vì anh của Hiếu đi xa. Nếu lí giải dưới góc độ về sinh lí thì đó là một bản năng tự nhiên, sự khát thèm hơi chồng của người đàn bà rất bản năng. Nhưng khi đặt nó trong quan hệ xã hội, những đạo đức luân lý chuẩn mực thì đó chính là sự loạn luân. Còn với Thu, Thu hơn Hiếu bốn tuổi, bỏ chồng nhưng lại nhắn tin cho Hiếu đầy ắp ản ý, dục tình, mời gọi. Người phụ nữ thứ tư và cũng là người làm Hiếu nhớ đến là Vân Ly, Vân Ly được nhớ đến bởi khả năng làm tình giỏi, biết chiều lòng bạn tình hơn Trang. Vân Ly cũng quan hệ với cả hai chú cháu là Chiến và Hiếu. Những người phụ nữ trong tiểu thuyết thể hiện một cách thật nhất với những của bản năng của mình: sự thỏa mãn dục tính, sự thêm khát thể xác. Trong *Lạc lối về*, ta thấy ản sâu lớp vỏ của người phụ nữ mặc cảm, khuôn mặt ủ dột vì những công việc nhàm chán, trần trụi khi thấy những đứa trẻ đáng thương vẫn còn một Kate đầy bồi hồi khát vọng tình yêu: “*Đúng hôm nay là Chúa nhật là tôi sẽ gặp Fred... Có thể Fred sẽ có tiền và chúng tôi sẽ đi khiêu vũ. Tôi sẽ mua một đôi son*” [1, tr.64]. Tính nữ trong chị vẫn rực cháy, những lần chuẩn bị gặp chồng, chị vẫn luôn có ý thức sửa soạn bản thân để trở nên xinh đẹp, dịu dàng hơn ngày thường. Những cuộc gặp gỡ, hẹn hò của hai vợ chồng thường được diễn ra chóng vánh, vội vã. Có khi “*chỉ trong vòng nửa tiếng đồng hồ vào một buổi tối*” [1, tr.111]. Có lúc họ “*lén lút hôn nhau tại một trạm xe điện*” [1, tr.111]. Hay tại khách sạn Hà Lan cũng là địa điểm họ thường xuyên lui tới hẹn hò. Trong không gian cũ kĩ, chật hẹp, hai vợ chồng đã bù đắp cho nhau những thiếu thốn về tình cảm, cùng nhau trải qua những cung bậc cảm xúc ái ân, tận hưởng những giây

phút hạnh phúc mà bấy lâu nay họ khao khát: “*Fred chẳng còn hiểu trời đất gì nữa – chàng không hiểu được là chúng tôi chẳng còn quần áo, bàn ghế, chẳng còn gì ráo – và chàng nhìn tôi với cái nhìn của một ekra chưa hề thật sự làm chủ một thứ gì trong cuộc đời*” [1, tr.146]. Và cũng có đôi lúc tại nhà trọ, người phụ nữ ấy vô tình nghe được những âm thanh ái ân từ nhà hàng xóm. Sự chạnh lòng, là cảm xúc khó tránh khỏi của người phụ nữ không có chồng ở bên: “*mặt mình nóng bừng khi nhận ra từ phòng bên niềm cảm lặng lạ lùng làm tôi rũ rột cả chân tay*” [1, tr.95].

Sống giữa cuộc đời đầy bề bộn, những người phụ nữ dần dà nảy sinh tâm lí hận thù, uất hận. Trang là nhân vật đại diện cho sự hận thù của người phụ nữ trong tiểu thuyết ***Mình và họ***. Đó là cô gái ăn chơi, có lối sống trụy lạc và những mối quan hệ đầy phức tạp. Cô vừa là người tình của Hiếu, đồng thời cũng là người tình của người đàn ông hơn tuổi cha chú mình như Chiến. Cái chết của Vân Ly do Trang gây ra. Trang trừng phạt Vân Ly bằng cách tắm xăng đốt. Cảnh tượng ấy được miêu tả đầy ám ảnh: “*Hơi nóng bốc thành lửa trong hốc mắt mình, những búp lửa nhoi nhóp, rụt rè sau đó tràn rộng ra. Vân Ly vùng vẫy, quật ngã mà không vang lên bất cứ tiếng thét nào. Chỉ có lửa diễn đạt sự phẫn nộ của âm thanh với những cơn bùng lên, rập xuống, nghiêng ngả đổ và lại rướn lên trong sự im lặng. Khi ấy, mình đã quay đi, mình không dám nói bất cứ câu nào như sợ rằng nếu lên tiếng, lửa sẽ bắt sang cả mình*” [4, tr.63]. Trang đã ra tay đầy nhẫn tâm vì nghi Vân Ly cấu kết với Hoài để lấy hàng buôn lậu. Lòng hận thù đã làm Trang mờ mắt, cô gái ấy đã tự đẩy mình vào con đường lao lí. Ngọn lửa thiêu sống Vân Ly đồng thời cũng thiêu cháy trái tim Trang trở nên vô hồn. Trang không có cảm xúc gì sau khi đốt người bạn của mình, mạng người đối với cô như cỏ rác. Những tiếng kêu đầy đau đớn, quằn quại của Vân Ly không thể khiến cảm xúc cô dao động. Trang vẫn bình thản nghe điện thoại với câu nói ghê người: “*không em đang ở hàng vịt quay Bắc Kinh... Vâng, em sẽ gọi lại*”. Trang không còn chất “người” mà chính là một kẻ sát nhân độc ác. Nguyễn Bình Phương đã cho người đọc thấy được chân lí: hận thù chỉ đem lại hận thù. Chừng nào con người còn chạy theo dục vọng, tiền tài thì chừng đó còn bị cuốn vào vòng xoáy của hận thù và dẫn đến những kết cục đau lòng. Sự “hận thù” của Kate trong ***Lạc lối về*** không biểu hiện quá gay gắt, dữ dội, gây ra hậu quả lớn như Trang mà được biểu hiện chủ yếu qua nỗi uất hận chính người chồng của mình. Nó giống như những cơn sóng ngầm, luôn cuộn trào trong tâm trí nàng khi có tác nhân va đập tới. Nỗi tủi hờn của người phụ nữ một mình cặm đáng chuyện nhà cửa, con cái; sự xấu hổ của cô gái khi vào nhà nghỉ hẹn hò với chồng phải chịu đựng ánh mắt sấm soi của những gã đàn ông; niềm phẫn uất của một người vợ có chồng nhưng lúc nào cũng trong cảnh lén lút hẹn hò như nhân tình... Tất cả những nỗi tủi cay ấy được tích tụ như một lớp trầm tích, ngày một cứng rắn, Kate oán tránh Fred, kết tội anh khi để cô một mình giang đôi cánh hứng chịu mọi bão giông vậy

đến. Trong một cuộc tranh luận, Kate không còn giữ nổi bình tĩnh, nàng trút hết những điều mà bấy lâu nay cố gắng dồn nén. Kate không im lặng khi trông thấy Fred đánh đập những đứa trẻ nữa mà nói chuyện thẳng thắn với chồng. Những sự cãi vã của cha mẹ, sự thiếu kìm chế của người lớn sẽ khiến cho tâm hồn của trẻ thơ bị tổn thương. Hơn nữa, việc hẹn hò với chồng một cách vội vã, chớp nhoáng đối với Kate trông cô chẳng khác gì một cô gái giang hồ: *“Em không phải là một con điếm... Thật là ghê tởm cho em khi phải tìm gặp anh, ở lại với anh một nơi nào đó trong một khu vườn của một ngôi nhà đổ nát hoặc trên cánh đồng, để sau đó làm lủi trở về một mình. Em luôn có cái cảm tưởng khôn nặn là anh quên nhét vào tay em một tờ giấy bạc năm hay mười đồng mác.”* [1, tr.196]. Fred đưa ra những lời bào chữa, sự trái lòng, những điều khó xử để giãi vơi cho tình cảnh của mình nhưng Kate bỏ ngoài tai tất cả. Vì thực chất, đó là biểu hiện của một kẻ yếu đuối, chỉ biết chạy trốn đến tránh đối diện với hiện thực nghiệt ngã. Nàng bác bỏ những luận điệu của chồng một cách gay gắt *“Thôi, anh im đi... Vấn đề đâu phải chỗ ở. Bộ anh tưởng em xem nó trọng lắm à”* [1, tr.199]. Con cái, gia đình vẫn ở đó nhưng Fred đã ở đâu? Fred thậm chí còn có thể đạp đổ, bắt cần mọi thứ, Fred thậm chí còn rung động với nhiều cô gái khác khi ở bên ngoài... Chừng đó thôi, cũng quá đủ để nảy sinh cơn hận của một người đàn bà. Từng lời kết tội chồng đã buông ra, Kate không thấy hối hận, thậm chí còn nhẹ nhõm. Nàng hi vọng rằng sẽ thức tỉnh phần nào đó tư tưởng của chồng, đưa anh về gần hơn với mấy mẹ con.

Điểm khác biệt giữa những người phụ nữ trong tiểu thuyết của *Mình và họ* với *Lạc lối về ở chỗ*: Nguyễn Bình Phương chủ yếu xây dựng những người phụ nữ trong mối liên kết lỏng lẻo với nhân vật trung tâm, những nhân vật ấy hầu như không có ảnh hưởng nhiều từ chiến tranh, họ xuất hiện xung quanh nhân vật chính chủ yếu vì quan hệ lợi ích vật chất, tình dục, nhà văn từ đó cũng đặt ra những vấn đề về đạo đức của người phụ nữ trong xã hội đương đại. Trong văn chương xưa nay, nói đến chuyện giết người, người ta thường chỉ hình dung đến phái mạnh trong những cuộc chiến đấu hoặc để bảo vệ danh dự của cá nhân. Nữ giới trong tiềm thức của mọi người số đông vẫn mang vẻ mềm mại, yếu đuối, dịu dàng. Một chi tiết mà chắc hẳn, độc giả phải thốt lên bất ngờ đó là sự độc ác, mất tính người của Trang trong cảnh giết chết Vân Ly bằng cách thiêu sống. Vì nghi ngờ Vân Ly bày mưu cùng với Hoài cướp hàng của mình. Trang cùng với Hiệp, Thủy và Quých bắt và thiêu sống Vân Ly, thật sự rất tàn nhẫn. Tác giả Nguyễn Bình Phương đã dừng lại gần một trang viết để miêu tả những hành động chi tiết của Trang cùng đồng bọn của mình đối xử với Vân Ly. Qua đây, tác giả ngụ ý phê phán xã hội đã làm mất đi bản chất của con người, một xã hội thiếu dân chủ, quyền hành muốn làm gì làm mà không có ai biết và giải quyết vấn đề đó, để những con người phải chịu cái chết thương tâm. Có thể thấy, Nguyễn Bình Phương thuộc vào số những tác giả có cái nhìn khá quyết liệt về hiện

tượng con người tha hóa, đặc biệt ở giới nữ. Với tác giả, đây là một tình thế nhân sinh đáng báo động nhưng không có gì là bất ngờ. Những lời nói, những thuật ngữ được đặt vào kiểu người này chỉ đem lại tiếng cười chua chát khi nội hàm của nó bị đánh tráo. Cùng với đó, đạo đức của loại tri thức này đã mất giá trị hại.

Heinrich Böll có cái nhìn dịu dàng, nhân văn hơn với những người phụ nữ. Qua nhân vật Kate, độc giả thấy được ở chị có những thiên tính của một người mẹ, người vợ lí tưởng. Carla và Clément từ nhỏ đã sống đã thiếu thốn tình thương, hơi ấm của người cha. Trong kí ức của bọn trẻ, hình ảnh của cha hiện lên thật dữ dằn, nóng nảy. Chúng cũng dần trở nên biết điều hơn, biết né tránh những cơn tức giận của cha rồi dần dà tự gạt Fred sang ngoài lề cuộc sống của chúng. Những lần hẹn hò ở ngoài về, Kate đều gửi lời nhắn tới các con: Cha gọi lời thăm các con. Đáp lại chỉ là những tiếng lặng thinh, thái độ dửng dưng. Một người mẹ, người vợ rơi vào tình cảnh khó xử như Kate càng cảm thấy tổn thương, đau đớn hơn bao giờ hết. Chị đã rất ngạc nhiên khi nhận ra, những đứa con của mình đã khôn lớn, biết rõ mọi việc từ lâu: “*Con biết, cha không có bệnh, cha dạy học*” [1, tr.226]. Những lời bộc bạch thẳng thắn của Kate khiến Fred đau đầu suy nghĩ, nhận ra sự ích kỉ của mình, anh tự thú nhận mình đã sai lầm. Để rồi sau đó Fred đã có quyết định trở mình đầy táo bạo, anh quyết định trở về nhà. Sau những “dữ dội”, “ồn ào” của cuộc đời, Kate vẫn là bến đậu bình yên nhất trên hành trình rong ruổi tìm lại chính mình của Fred. Chiến tranh đã đánh gục, khiến người lính kia bị “gãy cánh” và những người phụ nữ xuất hiện để xoa dịu những nỗi đau; chữa lành những vết xước tinh thần cũng có thêm niềm tin, sức mạnh cho thế hệ “chấn thương” nước Đức bấy giờ.

Từ sự khác biệt trong hình ảnh người phụ nữ ở hai tác phẩm *Mình và họ* và *Lạc lối* về giúp ta nắm bắt được những đặc trưng riêng biệt của phong cách hai nhà văn và nhiệm vụ của mỗi thời đại. Bước ra từ cuộc thế chiến, Heinrich Böll cũng như bao người lính, người dân trên đất nước Đức bị rơi vào trạng thái mất phương hướng, mất niềm tin, họ không nhận ra tình cảnh u tối của mình và từ đó, người phụ nữ xuất hiện với vai trò để chữa lành những nỗi đau, sự vị tha của họ đã mở ra những cánh cửa cuộc đời mới cho “những người trở về”. Còn Nguyễn Bình Phương – một cây bút tiểu thuyết đương đại xuất sắc, với việc khắc hoạ hình ảnh người phụ nữ tha hoá về đạo đức, nhà văn muốn thể hiện một quan điểm: Hiện thực đương đại đó chắc hẳn có liên đới tới cuộc chiến tranh trong quá khứ. Đó không chỉ là cuộc chiến giữa hai phe mà còn là cuộc chiến của phe “mình” cũng khốc liệt không kém gì với phe “họ” – cuộc chiến giữa danh nghĩa tính thiện sẵn có với bản năng tàn sát của con người. Đây là hiện thực khách quan có trong mọi cuộc chiến, nằm trong suy nghĩ hành động của mọi người, hoàn toàn không thể tránh né. Và có lẽ cuộc chiến tranh biên giới đẫm máu trong truyện là một dạng thức khác của hiện thực đương đại. Đó chính là cuộc chiến mà thực tại và tương lai vẫn luôn tiềm ẩn, âm ỉ

kéo dài mà biểu hiện của nó là sự đối kháng giữa tính mạng, nhân tính con người với cái ác khi những bản năng và lòng tham của con người lên ngôi.

2.3. Nhân vật đám đông

Không chỉ khắc hoạ hình ảnh người lính, người phụ nữ mà ở hai tác phẩm, nhân vật đám đông cũng là một hệ thống nhân vật làm nên sự thành công cho hai tiểu thuyết. Trong *Mình và họ*, hệ thống nhân vật đám đông xuất hiện tương đối nhiều. Nguyễn Bình Phương phát huy tối đa vai trò dẫn dắt, ghi chép lại câu chuyện của người kể, thể hiện câu chuyện dưới nhiều điểm nhìn khác nhau. Từ đó, các mạch truyện nhỏ với các nhân vật khác được hiện ra. Hệ thống nhân vật đám đông hiện lên trong tác phẩm mang tính phân mảnh, rời rạc, không có sự liên kết với nhân vật trung tâm nhưng có vai trò quan trọng trong việc nêu bật ra những vấn đề tư tưởng cần suy ngẫm. Những tên trùm thổ phi như Sền Dấn, Chu Chồ Sền đang chiếm đóng, thống trị các cánh cung, chiếm luôn cả dãy Tây Côn Lĩnh. Bạn của cậu là người từng được giao tiêu diệt trùm phủ Châu Quang Lồ. Ngoài ra, vụ cắt đầu làm rung chuyển cả thế giới phi cũng được nhắc đến. Ông ta chính là người đã tiêu diệt được một tay phi giỏi võ và hung hãn mà cả giới đều ngán ngại. Mỗi nhân vật xuất hiện qua lời kể đều góp phần tái hiện hoàn thiện bức tranh thời chiến. Khi câu chuyện dịch chuyển điểm nhìn sang một người dân sống trong thời chiến chứng kiến, kể lại những cái chết kì lạ của gia đình anh Hà. Cái chết của bố anh không thể lí giải được, sau khi đi săn từ rừng về ông bị mất một bàn tay phải nhưng không hiểu nguyên nhân vì sao, ba hôm sau, nhận được một gói đựng bàn tay bê bết máu khô của ông trước nhà. Trước khi chết, ông uống rượu, gọi con gái út dậy nói chuyện lúc nửa đêm và sáng ra thì chết cứng, mắt trũng. Rõ ràng đây là một cái chết chứa nhiều uẩn khúc. Nhân vật hấn được Hiếu gọi chính là người lái xe trong chuyến xe lên cùng Hiếu với Trang và đồng bọn. Người lái xe am hiểu rõ về con đường lên đỉnh Tà Vàn vì hấn đã từng đặt chân đến trên hành trình lái xe của mình. Qua lời kể của hấn, độc giả lại biết thêm về câu chuyện đời sống của người dân tộc, cuộc đại chiến ở trên dốc núi và những con ma rên rỉ, kêu khóc. Những đứa trẻ vừa bị bỏ quên trên nương trong chốc lát thì bị hổ vồ chỉ còn sót lại một mảnh áo đầy máu. Vụ cao bành trướng diễn ra ngay con dốc đã ghi lại chiến công của người dân tộc ở vùng này, không rõ tên gì nhưng cả đoàn xe hơn hai mươi bốn chiếc của bọn giặc đều bị chặt đầu khóa đuôi, xác của bọn chúng chôn không xuể nên cứ để cho chim và hổ đến ăn. Hấn còn phân biệt rạch ròi giữa mình và họ, họ là giặc, là ma; còn mình là người còn sống. Suy tới cùng câu chuyện của hấn kể chỉ để giúp phân biệt giữa mình và họ, hai ranh giới giữa sống và chết trong chiến tranh. Ẩn sâu trong đó, hấn còn mượn việc chôn xác chết của giặc để ca ngợi sức mạnh quật khởi không chịu uất ức của người dân tộc vùng núi phía Bắc trong cuộc đấu tranh bảo vệ biên giới. Trong điểm nhìn của hấn, không chỉ những biến cố của chiến tranh hiện lên mà còn phủ đầy hơi hướng tha hóa của đời sống

hiện đại. Cuối cùng, Tà Vann vẫn là một nơi nào đó còn xa xôi lắm mới có thể đặt chân đến được đó. Chính vì vậy, hành trình theo đuổi Tà Vann của Hiếu chỉ là muốn tìm lại chính bản thân mình trong hai tính cách đối lập thiện và ác, tốt và xấu, thực và ảo, chấp nhận và rời bỏ, đạo đức và tha hóa.

Trong *Lạc lối về*, hệ thống các nhân vật đám đông được nhìn thông qua con mắt của Fred và Kate. Khảo sát tác phẩm, chúng tôi nhận thấy gần như các nhân vật đám đông đều có sự đồng quy số phận với hai nhân vật chính. Đó là sự tù đọng, ngột ngạt, thiếu sức sống, vô thức và lay lắt, chập vạt để tồn tại qua ngày. Những gia đình mà Fred nhận dạy gia sư có hoàn cảnh đặc biệt. Alphonse – cậu bé mà Fred có bổn phận dạy phân số. Đó là một cậu bé trí tuệ “chậm chạp”, không tiếp thu được những định luật về phân số mà người thầy dạy cho. Thế nhưng, đây lại là một cậu bé tinh nghịch, có niềm ham thú với những trái dẻ tây, cậu thích sưu tập những trái dẻ xếp thành hàng dài ở dưới những gốc cây. Hay trong gia đình Beisem mà Fred làm gia sư dạy Toán. Beisem cũng là người thiếu những ưu điểm cần thiết về trí khôn lanh và lòng cương quyết. Bởi vậy nên không thể làm được những công việc lớn lao. Người đàn ông này thích những công việc lặp đi lặp lại, đã được lập trình sẵn như công việc của Fred tại một sở điện thoại trung ương. Trên hành trình lang thang, phiêu dạt khắp các ngõ hẻm, Fred khó có thể trụ được nếu thiếu sự giúp đỡ những người bạn. Hoàn cảnh của họ cũng vất vả, tương lai cũng tối tăm mờ mịt. Buckler và Dora – hai người bạn của Fred, họ sống chung với nhau từ nhiều năm nay và tình cảm của họ càng càng trở nên đơn điệu, nhàm chán hơn bất kì cuộc hôn nhân nào khác: “*họ rình rập, xét nét nhau từng li từng tí, họ gọi nhau bằng những tiếng: “con chuột nhỏ của em” và “con mèo của anh”, họ cãi vã với nhau về vấn đề tiền bạc và họ cảm thấy bị ràng buộc vào nhau*” [1, tr.17]. Sự xuất hiện của Fred trong ngôi biệt thự của Buckler như đem đến một chút gì đó mới mẻ, khác biệt trong không khí ngột ngạt, hoang lạnh tình yêu ở ngôi nhà này. Cả hai người đều sung sướng khi thấy sự hiện diện của Fred, họ níu kéo anh bằng cách mời thuốc, châm đầy tách trà nhưng sự ngượng ngùng của Fred khiến anh không thể kéo dài thêm thời gian ở đây nữa. Fred tìm đến nhà của một người bạn cũ lâu năm không gặp với “*khuôn mặt béo phì và trắng ệch một vẻ hoảng hốt.*” [1, tr.19]. Hai người bạn cùng ôn lại những kỉ niệm thuở còn đi học, Fred định mượn tiền anh bạn nhưng lời đề nghị ngay lập tức bị từ chối bởi vô vàn những khoản chi mà anh bạn kia liệt kê ra. Rời khỏi căn nhà, Fred mang theo tâm trạng đầy sợ hãi bởi vẻ mặt cầu nhàu và tiếng hét mắng vợ đầy mơ hồ của anh bạn. Hay Max – anh bạn quân ngũ của Fred. Max làm việc lại phòng gửi hành lí. Fred thi thoảng qua nhà người bạn cũ để tạm trú. Ở đây, anh thấy “*bình yên, lòng thanh thản*” [1, tr.37] mặc cho những tiếng động rối loạn, rầm rập điếc tai của xe lửa, tiếng ồn ào của những chiếc xe bốc hàng... Trong *Lạc lối về*, hình ảnh đám đông vô thức được Heinrich Böll khắc họa rõ nét trong cảnh lễ diễu hành. Họ đang thực

hiện lễ nghi tôn giáo, mỗi người một dáng vẻ, một cảm xúc nhưng ta cảm nhận được tất cả đều ủ dột, làm những hành động trong vô thức, đơn điệu. Đằng sau lớp áo “thầy tu”, tất cả bọn họ ai cũng nghèo túng, chật vật để tồn tại. Fred cảm thấy mệt đừ, ngột ngạt khi bị lẫn vào đám đông. Anh để mặc cho làn sóng người xô đẩy lôi cuốn mà từ từ chầm chậm thoát cả ra ngoài. Nhìn đoàn người khiến anh cảm thấy thêm chán nản và thù ghét cả nhân loại. Bị kìm kẹp giữa giữa đoàn người như sự tra tấn về thể xác với anh. Nó khiến anh nhớ tới hình ảnh trong quá khứ, một người tù nhân bị bạo hành, đánh đập dã man trước đám đông. Cảm giác của hai người trong hai hoàn cảnh có khác nhau nhưng rõ ràng tinh thần của họ đều bị tra tấn một cách ghê gớm. Đôi khi những ám thị về tinh thần nhiều còn kinh khủng, ám ảnh hơn sự đau đớn về thể xác rất nhiều. Và khi đoàn người rời khỏi, trả lại cho con phố “*sự bắn thiu, ô uế, những cánh hoa bị giẫm nát, bụi bặm và những tấm băng rôn căng xiên xẹo giữa những cột đèn*” [1, tr.80]. Trong mỗi tác phẩm tự sự, hệ thống nhân vật đám đông có vai trò giúp nhân vật chính bộc lộ tính cách, quan điểm. Ở hai cuốn tiểu thuyết trên, mỗi nhà văn đã tinh tế lựa chọn và gửi gắm ở họ những quan điểm của cá nhân mình. Xét ở một phương diện nào đó, họ đều có đặc điểm chung cũng giống như những nhân vật chính đó là chịu sự nhầm chán, những đau thương, mất mát bắt nguồn là từ chiến tranh mà ra.

Những nét tương đồng của mỗi kiểu nhân vật trong tiểu thuyết *Mình và họ* và *Lạc lối về* phần lớn là do nét tương đồng loại hình trong cách tư duy chiến tranh ở con người hậu chiến. Cả Nguyễn Bình Phương và Heinrich Böll đều xuất thân là người lính trong quân ngũ, từng tham gia chiến trận, có những trải nghiệm thực tế ở chiến trường và chứng kiến sự thay đổi của đời sống xã hội trước và sau chiến tranh. Do đó, hai tác phẩm có điểm gặp gỡ với nhau về thể giới nhân vật. Về nguyên nhân khác biệt, do sự khác biệt về văn hoá, về thời đại nên mỗi nhà văn sẽ có sự thể nghiệm riêng trong quá trình sáng tạo. Tuy nhiên dựa trên tính chất của mỗi cuộc chiến tranh, những cảm quan khác nhau của hai con người nơi hai vùng địa lí, hai khoảng thời gian lịch sử, mỗi nhà văn đã xây dựng nên hình ảnh nhân vật người lính có những nét đặc trưng để lại dấu ấn riêng biệt. *Mình và họ* của Nguyễn Bình Phương là cuốn tiểu thuyết viết cuộc chiến tranh Biên giới Việt Trung 1979 dưới góc nhìn của những người đương đại. Thông qua hành trình đi tìm lại sự thật về người anh trai – sự thật về một thời kì tưởng chừng như đã mất dấu, Nguyễn Bình Phương đã đặt ra nhiều vấn đề về bi kịch của con người, về đạo đức và cho những người hiện đại ngày nay thấy được chiến tranh mặc dù đã lùi xa nhưng những chấn thương nó còn để lại cho thế hệ ngày nay vẫn còn dai dẳng. Trong *Lạc lối về*, Heinrich Böll rất thành công trong việc kiến tạo nên hình ảnh người lính sinh động với những suy nghĩ cá nhân, đời thường. Bản thân họ phải chứng kiến, trải qua hay đối mặt với lựa chọn tiếp tục chấp nhận sống cuộc đời thừa hay tự giải thoát cho cá nhân. Không chỉ là một cuốn tiểu thuyết

về chiến tranh, *Lạc lối về* còn là một chuyện tình bi thương trong một thời kỳ đầy biến động, thời chiến cuộc hoang tàn, đổ nát.

3. KẾT LUẬN

Nghiên cứu thể giới nhân vật trong hai tiểu thuyết *Mình và họ* (Nguyễn Bình Phương) và *Lạc lối về* (Heinrich Böll) giúp chúng ta có thêm những góc nhìn mới. Người lính trong hai tác phẩm đều là những nạn nhân của chiến tranh, chịu nhiều thương tổn trong việc hoà nhập với đời sống thực tại. Bên cạnh hình tượng trung tâm, nhân vật người phụ nữ có vai trò quan trọng góp thêm góc nhìn mới mẻ văn học hậu chiến. Hệ thống nhân vật đậm đồng xuất hiện ở mỗi tác phẩm đều bao quanh nhân vật chính, ở họ cũng có những nét riêng. Có thể nói, qua phân tích đối sánh hệ thống nhân vật trong hai tác phẩm, chúng tôi nhận thấy sự đồng tâm trong số phận của những nhân vật ấy đó là bi kịch, sự tổn thương, mất mát do chiến tranh gây ra mà không gì có thể bù đắp.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Heinrich Böll (2018), *Lạc lối về* (Huỳnh Phan Anh dịch), Nxb Văn hoá – văn nghệ.
2. Phương Lựu (2002), *Từ văn học so sánh đến thi pháp học so sánh*, Nxb. Văn học, TT Văn hóa – Ngôn ngữ Đông Tây, Hà Nội.
3. Hồ Á Mẫn (2011), *Giáo trình Văn học so sánh* (Lê Huy Tiêu dịch), Nxb. Giáo dục Việt Nam.
4. Nguyễn Bình Phương (2014), *Mình và Họ*, Nxb Trẻ.

CHARACTERS IN NGUYEN BINH PHUONG'S NOVEL *ME AND THEM* AND HEINRICH BÖLL'S *LOST RETURN* FROM A COMPARATIVE PERSPECTIVE

Phung Thi Thu Trang

Abstract: “*Me and them*” and “*Lost Return*” are two novels written about typical post-war topics of Vietnamese and German literature. In two works, Nguyen Binh Phuong and Heinrich Böll successfully built a system of characters (soldier, woman, crowd character). From there, the writer raises problems that people face in contemporary society. On the other hand, through this, the specific expressions in the post-war literature of the two countries will also be clarified.

Keywords: characters, *Me and them*, *Lost return*, Nguyen Binh Phuong, Heinrich Böll.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 09-9-2024; ngày phản biện đánh giá: 15-9-2024; ngày chấp nhận đăng: 04-10-2024)